

Interakcijski rituali i uspostava društvene solidarnosti tijekom pandemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj

Mihalić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:728334>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ana Mihalić

**INTERAKCIJSKI RITUALI I USPOSTAVA
DRUŠTVENE SOLIDARNOSTI TIJEKOM
PANDEMIJE COVID-19 U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ANA MIHALIĆ

**INTERAKCIJSKI RITUALI I USPOSTAVA
DRUŠTVENE SOLIDARNOSTI TIJEKOM
PANDEMIJE COVID-19 U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc., Erik Brezovec

Zagreb, 2022.

Sažetak

Rad analizira društvenu solidarnost za vrijeme pandemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj kroz teoriju lanaca interakcijskih rituala. Teorijski okvir rada polazi od osnovnih socioloških pojmova koji se međusobno nadovezuju kako bi objasnili teoriju interakcijskih rituala kroz modele Emilea Durkheima, Ervinga Goffmana te Randalla Collinsa. Spomenute se teorije koriste kako bi se opisao rast i raspad društvene solidarnosti u Republici Hrvatskoj za vrijeme pandemije koronavirusa.

Ključne riječi: interakcijski rituali, solidarnost, pandemija COVID-19

Sadržaj

Uvod	1
1. Pandemija u Republici Hrvatskoj	2
2. Teorijska polazišta za objašnjenje pandemije koronavirusa.....	5
2.1. Interakcijski rituali.....	6
2.1.1. Interakcijski rituali kod Randalla Collinsa	6
2.1.2. Interakcijski rituali kod Emilea Durkheima i Ervinga Goffmana	7
3. Dosadašnja istraživanja	10
4. Sinteza rezultata i teorije	13
Zaključak	16
Literatura	17
Sekundarna literatura.....	17

Uvod

Prvi oboljeli od nepoznate respiratorne bolesti zabilježen je 17. studenoga 2019. godine u Kini (*Live Science*, 14. 3. 2020.).

Kineske vlasti u pokrajini Wuhan potvrdila je 31. prosinca 2020. tretiranje upale pluća nepoznatog uzroka. Nekoliko dana kasnije, znanstvenici su otkrili da je riječ o novom virusu. 11. siječnja zabilježena je prva žrtva bolesti COVID-19. Virus se počeo širiti izvan granica Kine te su zabilježeni slučajevi u Japanu, Južnoj Koreji te Tajlandu, a 20. siječnja dokumentiran je prvi slučaj zaraze u SAD-u. Tri dana kasnije, 23. siječnja, kineske vlasti zatvorile su Wuhan otkazivanjem letova i vlakova koji voze van grada te obustavom autobusa, podzemnih željeznica i trajekata unutar grada.

Nepoznati virus koji je preokrenuo svakodnevicu cijelog svijeta dobio je svoj naziv 11. veljače (*The New York Times*, 17. 3. 2021.). Virus potječe iz soja koronavirusa, a nazvan je Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2, odnosno SARS-CoV-2, te uzrokuje bolest COVID-19. Koronavirusi kruže među životinjama, ali mogu prijeći na čovjeka, nakon čega postaju zarazni među ljudima.

Virus ulazi u tijelo kroz oči, nos i usta te se prenosi kapljičnim putem prilikom kihanja i kašljanja, ali i indirektno putem ruku zaraženih izlučevinama oboljele osobe. U prosjeku, jedna zaražena osoba može zaraziti do tri pojedinca. Na širenje virusa možemo utjecati preventivnim mjerama poput redovitog pranja ruku, izbjegavanja kontakta sa zaraženima te samoizolacijom kontakata bliskim zaraženoj osobi.

Simptomi zaraze bolešću COVID-19 uključuju povišenu tjelesnu temperaturu, kašalj, otežano disanje, bol u mišićima i umor. Ukoliko dođe do težeg oboljenja, utoliko osoba može dobiti upalu pluća, sepsu i septički šok koji može imati smrtni ishod. Osobe starije dobit te osobe s kroničnim bolestima kao što su hipertenzija, bolesti srca, dijabetes, respiratorne bolesti te maligne bolesti imaju veći rizik od težeg oboljenja i smrtnog ishoda bolesti (Hrvatski zavod za javno zdravstvo [HZJZ], 2021).

Za zaštitu razvijena su cjepiva koja sprječavaju teže oblike bolesti, bolničko liječenje, smrtni ishod te razvoj post-COVID-a. Visoka procijepljenost trebala bi štiti populaciju time što smanjuje mogućnost mutacije virusa te time i nastanak novih sojeva, ali i snižava razinu širenja virusa (HZJZ, 2022).

1. Pandemija u Republici Hrvatskoj

Prvi slučaj zaraze koronavirusom u Republici Hrvatskoj zabilježen je 25. veljače 2020. u Zagrebu. Oboljeli je doputovao iz talijanske Lombardije 20. veljače 2020., dan prije nego što je u pokrajina postala središte zaraze zajedno s regijom Veneto (HZJZ, 2020).

Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske 19. ožujka donosi niz mjera sa svrhom obuzdavanja širenja zaraze koronavirusom koje se primjenjuju na 30 dana. Donesenim mjerama zabranjena su javna okupljanja, obustavljena su vjerska okupljanja te se obustavio rad u ugostiteljskim objektima, prodavaonicama, sportskim i rekreacijskim centrima (MUP Ravnateljstvo civilne zaštite, 2020).

Donošenjem mjera i izmjenom svakodnevice na koju su pojedinci navikli nastupila je „nova normalnost“, pojam koji Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u svom *Pojmovniku koronavirusa* definira kao

„skup promijenjenih društvenih pravila koja podrazumijevaju drukčije svakodnevno ponašanje u zajednici kao posljedicu pandemije koronavirusa; obuhvaća rad od kuće, socijalno distanciranje¹, jaču svijest o higijenskim navikama, nošenje zaštitnih maska itd.“

Dok su građani Hrvatske u strahu od neistražene bolesti ostali doma kako bi zaštitili sebe i svoje bližnje, medicinsko osoblje je neumorno radilo i pomagalo u borbi protiv koronavirusa. Kako bi im pokazali da su uz njih i da cijene njihov rad, Hrvati su u podne izašli na svoje prozore i kolektivno im zapljeskali.

Stožer 10. svibnja 2020 donosi odluke o popuštanju mjera. Od 11. svibnja ukinuta je zabrana privremenog napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka u RH, izuzevši otok Brač zbog žarišta bolesti. Također je izmijenjena odluka o ograničavanju javnih okupljanja te održavanju sportskih i kulturnih događaja. Omogućen je i međugradski promet. Vježbališta i teretane mogu početi s radom od 13. svibnja, a bazeni od 18. svibnja. Dozvoljeno je i okupljanje maksimalno 40 osoba na jednom mjestu (*Koronavirus.hr*, 10. 5. 2020).

Pandemiju koronavirusa u Hrvatskoj obilježila su okupljanja mladih ispred HNK. Mladi su se počeli okupljati ispred zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta tražeći dašak

¹ Socijalna distanca: „udaljenost od najmanje dva metra; isto značenje ima i fizička udaljenost“, (*Pojmovnik koronavirusa*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje)

takozvanog „starog normalnog“. Okupljanja su postala zabranjena te su se proširila na druge lokacije – Jarun i Meštrovićev paviljon, poznat kao „Džamija“. Jedan od razloga zabrane okupljanja su količine smeća koje su mladi ostavljali za sobom, kao uništavanje zgrade HNK te okolnog prostora uriniranjem i zagađivanjem okoliša.

Prosvjedi su također obilježili pandemiju. 9 rujna 2020. održan je anti-korona prosvjed u Zagrebu nazvan „Festival slobode“ kao odgovor na Stožerove mjere. Transparenti prosvjednika poručivali su „Bolje grob nego rob“, „Normalno i točka“, „Skinij masku, ugasi TV, živi punim plućima“, „Covid je laž, nismo svi covidioti“ (*Jutarnji HR*, 5. 9. 2020.).

„Ovo što se danas događa je jedna kulminacija uskraćivanja ljudskih sloboda i prava kroz neke od mjera koje je nametnuo Nacionalni stožer. Sadašnji podaci i u Hrvatskoj i u svijetu ukazuju da je stopa smrtnosti prošlih godina usporediva sa stopom smrtnosti u 2020., godini kada se pojavio koronavirus. [...] ... ne znam možemo li onda uopće govoriti o oboljenju uzrokovanom infekcijom koronavirusa kada se opasnost od korone uklapa u opasnost od prehlade ili gripe. A ako je tako onda smo mi kao civilizacija pred pitanjem hoćemo li uskraćivati ljudska prava, slobodu kretanja, izražavanja, medijske slobode... zato što je netko odlučio da je opasnost od korone strašna“, Karolina Vidović Krišto za *Jutarnji HR*, 5. 9. 2020.

Najveći prosvjed dogodio se 20. studenog 2021. u Zagrebu, kada je oko 15 000 ljudi došlo na Jelačićev trg prosvjedovati protiv COVID potvrda za zaposlene i korisnike javnih, državnih i lokalnih institucija te protiv odluka Vlade i Stožera. Prosvjednici se nisu pridržavali mjera ne održavanjem razmaka i ne nošenjem maski te su verbalno i fizički napadali novinare (*Radio Slobodna Evropa*, 20.11.2021.).

Osim prosvjedovanjem, građani Republike Hrvatske svoje negodovanje izražavaju i kreativno. Na Kvaternikovom trgu u Zagrebu osvanuo je grafit „#Ostani zdrav, skinij masku“ (*RTL.hr*, 3. 11. 2020.) Nekoliko dana kasnije, na Mostu slobode, pojavio se novi grafit „Korona je prevara“ (*RTL.hr*, 26. 11. 2020.). U Splitu su išarani putokazi do testiranja na koronavirus te su osvanuli grafiti „Nitko nema pravo ubijati druge ljude cjepivom!“ i „STOP COV PASS“ (*Večernji.hr*, 18. 11. 2021.). Na zidu COVID odjela osječkom KBC-u pojavio se grafit „COVID = laž“, a dva dana kasnije grafit „Dolje maske!“ osvanuo je na Domu zdravlja u Osijeku (*RTL.hr*, 15. 12. 2021.; *Jutarnji.hr*, 17. 12. 2021.).

7. travnja 2022. Stožer donosi bitnu odluku glede popuštanja mjera. S obzirom na procijepljenost populacije, koja je u trenutku donošenja odluke iznosila 71% kod odrasle populacije, to jest 60% kod ukupne populacije, ali i na dolazak toplijeg vremena koji rezultira češćim boravkom na otvorenom te češćim provjetravanjem, korištenje medicinskih maski ili maski za lice obvezno je jedino u okolnostima visokog rizika. Obvezno je korištenje maski za zaposlenike zdravstvenog sustava, osoba koje dolaze ili borave u prostoru znanstvene ustanove te zaposlenike ustanova socijalne skrbi. Nošenje maski više nije obveza u zatvorenim prostorima poput javnog prometa, trgovina, ugostiteljskih objekata i sličnog, već samo preporuka (*Koronavirus.hr*, 7. 4. 2022.).

2. Teorijska polazišta za objašnjenje pandemije koronavirusa

Kada dođe do katastrofe, neki pojedinci moraju se spustiti na razinu drugačiju od one na koju su navikli. Tada se moraju ponovno naučiti živjeti na toj razini: moraju se naučiti samokontroli, moraju ponovno naučiti što je moralno, moraju se prilagoditi svojim potrebama, ali ih i obuzdati. Društveni utjecaj na kojeg su navikli nestao je, a društvo ih ne može automatski prilagoditi u njihovu novu stvarnost. Pojedinaac se tada nalazi u stanju anomalije ili deregulacije na koje nije prilagođen, što mu stvara osjećaj patnje (Durkheim, 1951 [1897]: 213).

Emile Durkheim, u želji da objasni sve što se odvija unutar društva, skovao je pojam društvene činjenice. Po svojim obilježjima one se razlikuju od pojava koje proučavaju ostale znanosti (Durkheim, 1999 [1895]: 23). Društvene činjenice nalaze se u predodžbama i djelatnostima te obuhvaćaju djelovanja, mišljenja i osjećanja. Svojstveno im je to da su izvanjske spram pojedinca te da imaju moć prisile pomoću koje mu se nameću (Durkheim, 1999 [1895]: 25).

Društvene činjenice s kojima se susrećemo, čak i kada su sukladne našim uvjerenjima, nametnute su nam. Ono što smo stekli našim odgojem, a postojalo je prije našeg rođenja, postoji i izvan nas (Durkheim, 1999 [1895]: 23). Na isti je način zbilja svakodnevnog života opredmećena, odnosno, utemeljena predmetima koji su označeni kao takvi prije nego što smo se mi susreli s njima (Berger i Luckmann, 1992 [1966]: 39). Društvene činjenice odnose se na načine djelovanja, mišljenja i osjećanja koji imaju sposobnost postojanja izvan svijesti pojedinca. Oni su pojedincu izvanjski te mu se nameću prisilom (Durkheim, 1999 [1895]: 24). S druge strane, vrhovna zbilja je uređena na način da njezini fenomeni ne ovise o našem shvaćanju jer su nam nametnuti (Berger i Luckmann, 1992 [1966]: 39).

„Zbilja koju ljudi interpretiraju i koja je za njih subjektivno ispunjena značenjem kao koherentan svijet“ način je na koji Peter Berger i Thomas Luckmann (1992 [1966]: 37) opisuju zbilju *par excellence*. Ona je uređena obrascima neovisnima o našem načinu shvaćanja te predmetima koji su označeni kao takvi prije nego što se pojedinac s njima susreo (Berger i Luckmann, 1992 [1966]: 39). Tijek svakodnevice za sve je pojedince

uglavnom neproblematičan, osim ako dođe do upadice, odnosno pojave problema. Kako bi se pojedinac riješio problema, on rekonstruira svoju zbilju uvrštavajući upadice u nešto već neproblematično (Berger i Luckmann, 1992 [1966]: 42). Način na koji se pojedinac suočava sa svakodnevicom s kojim je upoznat objašnjavaju tipizirajuće sheme pomoću kojih pojedinac „shvaća druge i izlazi s njima na kraj“, a sama interakcija licem-u-lice predstavlja pregovaranje naše i tuđe tipizirajuće sheme. (Berger i Luckmann, 1992 [1966]: 49).

Takva usklađenost pojedinačne svijesti s kolektivom stvara koheziju koja je odlika psihološkog tipa društva. U istim uvjetima članovi društva se međusobno privlače zbog njihove sličnosti te zbog društva koji oni čine okupljanjem (Durkheim 1984 [1893] 60). Dvije se svijesti nalaze unutar pojedinca. Prva je karakteristična za pojedinca kao individuu i sadržava njegovu osobnost te stanja koja su osobna za svakog pojedinačno. Druga koja sadržava stanja zajednička cijelom društvu i predstavlja kolektivitet bez kojeg društvo ne bi postojalo. Te dvije svijesti su povezane u jednu cjelinu sa zajedničkom organskom osnovom, što dovodi do solidarnosti koja proizlazi iz sličnosti te povezuje pojedinca i društvo (Durkheim 1984 [1893] 61).

2.1. Interakcijski rituali

2.1.1. Interakcijski rituali kod Randalla Collinsa

Ono što društvenu solidarnost drži poput ljepila su interakcijski rituali, odnosno aspekti društvene interakcije koji su emocionalni i nesvjesni (Collins, 2004: 3). Prema Collinsu (2004: 41), društvo se održava dokle god se interakcijski rituali izvode bez poteškoća, a ljudi osjećaju solidarnost s drugima kroz sudjelovanje u ritualima i simbolikom uzrokovanom ritualima.

Sam pojedinac je zapravo lanac interakcijskih rituala jer je sudjelovao u prošlim interakcijama te je dio budućih interakcijskih situacija. On je njihov sastojak, a ne determinanta, jer je situacija nešto pojavno što ima vlastite zakone i procese, što je bit lanaca interakcijskih rituala. Collins sažeto objašnjava: „Ne pojedinci i njihove interakcije, već interakcije i njihovi pojedinci; ne osobe i njihove strasti, već strasti i njihove osobe“ (Collins, 2004: 5).

Randall Collins (2004: 3) definira interakcijske rituale kao teoriju trenutačnih susreta među ljudskim tijelima nabijenih emocijama i sviješću koji su prošli kroz interakcijske lance prošlih susreta. Prema tome, interakcijski rituali najprije su teorija situacija (Collins, 2004: 4). U središtu rituala je proces u kojem sudionici stvaraju zajedničko središte pažnje i postaju zaokupljeni međusobnim emocijama i tjelesnim mikro-ritmom. Provedeni su pomoću kombinacije sastojaka koji razlikuju intenzitet rituala i rezultiraju solidarnošću, simbolizmom i individualnom emocionalnom energijom (Collins, 2004: 47).

Collinsov interakcijski ritual ima četiri sastojka. Prvi sastojak je prisutnost dvoje ili više ljudi na istom mjestu, koji utječu jedno na drugo svojom fizičkom prisutnošću. Granice čine drugi sastojak rituala. One postoje zbog sudionika jer im govore tko sudjeluje u ritualu, a tko je autsajder. Treći sastojak je fokusiranje pažnje na objekt ili aktivnost, koji sudionici komuniciraju jedni s drugima kako bi postali svjesni tuđeg usmjeravanja pažnje. Posljednji sastojak čini dijeljeno raspoloženje ili emocionalno iskustvo.

Uzajamna zaokupljenost emocijama i pozornošću sudionika koja stvara zajedničko emocionalno iskustvo ključan je proces rituala (Collins, 2004: 48).

Interakcijski rituali proizvode četiri glavna rezultata. Prvi rezultat je grupna solidarnost, odnosno osjećaj pripadnosti grupi. Emocionalna energija pojedinca također je jedan od rezultata. Sudionici osjećaju samouvjerenost, snagu, entuzijazam, uzbuđenje i inicijativu za poduzimanjem radnji. Treći rezultat čine simboli koji predstavljaju grupu, to jest, simboli za koje članovi smatraju da se s njima mogu kolektivno poistovjetiti. Durkheim ih naziva svetim objektima. Posljednje, ritualima nastaje i osjećaj moralnosti, odnosno osjećaj ispravnosti pripadanja grupi (Collins, 2004: 49).

2.1.2. Interakcijski rituali kod Emilea Durkheima i Ervinga Goffmana

Pojam rituala korišten je i od strane sociologa Emilea Durkheima i mikrosociologa Ervinga Goffmana, koji ga opisuju kao mehanizam zajednički fokusirane emocije i pozornosti koji stvara trenutno podijeljenu stvarnost, čime se stvaraju solidarnost i simboli pripadnosti grupi (Collins, 2004: 7).

Durkheim je na primjeru religijskog rituala dao sociologiji mehanizam situacijske interakcije. Model prikazuje kako se solidarnost i zajednički simboli stvaraju pomoću

interakcije u malim grupama te omogućavaju ritualu uspjeh ili propast (Collins, 2004: 14, 8). Njegova definicija rituala određena je njegovim proučavanjem svetog te ih objašnjava kao pravila ponašanja pojedinaca u prisustvu svetog (Durkheim, 1965 [1912]: 56 prema Collins, 2004: 17).

S druge strane, Goffman je proširio primjenu rituala prikazavši njegovo pojavljivanje u svakodnevnom životu. Zaključio je da rituali imaju ključnu ulogu u oblikovanju individualnog karaktera i stratificiranih granica grupe (Collins, 2004: 8). Goffmanov ritual predstavlja pravila ponašanja koja potvrđuju moral društva (Collins, 2004: 16), on je aktivnost koja predstavlja način na koji pojedinac mora čuvati i strukturirati simboličke implikacije svojih radnji dok je u prisutnosti objekta koji za njega ima posebnu vrijednost (Goffman, 1967 [1956]: 57 prema Collins, 2004: 17).

Definicije oba autora podrazumijevaju prisutnost nečega što se smatra svetim, što znači da su njihovi rituali izvedeni već prije te su oni prema tome lanac interakcijskih rituala. Budući da rituali izražavaju poštovanje prema svetim objektima, oni su i sami dio svetog sve dok se ne prestanu izvoditi (Collins, 2004: 17).

Durkheim komponente rituala razlaže u svojoj raspravi o tome kako je religija društveno proizvedena. Collins njegovu teoriju objašnjava kroz tri stadija koje čine elementi zbog kojih se ritual odvija, proces izgradnje stanja kolektivne svijesti i rezultati dobiveni provođenjem rituala. U prvom stadiju Durkheim naglašava fizičko okupljanje grupe (Collins, 2004: 33), jer je prema njemu sociologija rituala zapravo sociologija okupljanja, koje se razlikuje ovisno o frekvenciji i intenzitetu (Collins, 2004: 34). Drugi stadij obilježava nastanak kolektivne svijesti zbog procesa intenzivnosti dijeljenog iskustva. Ovdje se ističu dva mehanizma: zajednička svijest i djelovanje koja pojedinca čini svjesne njihovog moralnog jedinstva i harmonije te dijeljenje emocija (Collins, 2004: 35). Rezultate rituala, treći stadij Durkheimovog modela, čine solidarnost grupe, simboli, sveti objekti i emocionalna energija pojedinca, koji su posljedica trenutačnog stanja kolektivne svijesti (Collins, 2004: 36).

Goffmanov model interakcijskog rituala ima pet odrednica. Prva je da se ritual odvija u stanju situacijske suprisutnosti, što znači da prisutnost drugih aktera oblikuje ponašanje pojedinca. Čak i kada se odvija nefokusirana interakcija, pojedinac prati okolinu kako bi utvrdio da se ne događa ništa abnormalno ili prijeteće. U drugoj odrednici, fizička

suprisutnost postaje susret pomoću fokusirane interakcije koja postaje središte zajedničke pažnje, a razlikuje se ovisno o intenzitetu i obavezi (Collins, 2004: 23). Treća odrednica naglašava pritisak za održavanjem društvene solidarnosti. Rituali vrše pritisak ka konformizmu i na taj način pokazuju da je pojedinac član društva. Granice između društvenih mreža brane se i održavaju raznim ritualnim radnjama, a očituju se ritualima poštovanja. Četvrto, rituali odaju počast društvenim vrijednostima te prikazuju kako su oni situacijski i prolazni. Posljednja Goffmanova odrednica tvrdi da prekidanjem procesa rituala pojedinac osjeća moralnu nelagodu koja se može izraziti kao podsmijeh, ljutnja ili etiketiranje prijestupnika mentalno bolesnim. Situacija se može popraviti ritualom poštovanja, odnosno isprikom (Collins, 2004: 25).

3. Dosadašnja istraživanja

Branko Ančić i Dražen Cepić u sklopu projekta *Otpornost hrvatskog društva uslijed COVID-19 pandemije* rade istraživanje na temu antimasterskih² reakcija i teorija zavjere tijekom pandemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj.

Cilj rada je shvatiti odluke i razloge osoba koje se protive epidemiološkim mjerama te se opiru preporukama znanstvenika, liječnika i vlasti (Ančić i Cepić, 2021: 187-188). Anketom su se istražile promjene u populaciji nastale tijekom pandemije koronavirusa koje uključuju promjene u razini prihoda, uvjeta rada, osobnog i institucionalnog povjerenja, iskustva s obolijevanjem, pridržavanje epidemioloških mjera te predodžbu o opasnosti koju uzrokuje virus (Ančić i Cepić, 2021: 195). Istraživanje se provodilo CATI metodom anketiranja te su se regrutirali ispitanici koji bi sudjelovali u longitudinalnom istraživanju. Provodilo se u periodu od 20. kolovoza 2020. godine do 2. listopada 2020. godine u tri vremenska vala. Sudjelovalo je 1512 ispitanika. (Ančić i Cepić, 2021: 194).

Pojam teorije zavjere u ovom radu autori koriste u smislu mišljenja koja su odbijena od strane autoriteta, medija ili znanstvene zajednice zbog njihovog temelja na slabim dokazima i nelogičnim argumentima (Ančić i Cepić, 2021: 190). Eksperimenti su pokazali da su teorije zavjere prisutnije u okolnostima u kojima ljudi ne mogu utjecati na svoje životne okolnosti te kada se osjećaju nemoćno i anksiozno (Ančić i Cepić, 2021: 191), što objašnjava njihov porast za vrijeme pandemije koronavirusa. Tri su razloga zbog kojih nekontrolirano širenje virusa stvara dobru podlogu za razvijanje teorija: (1) razumijevanje situacije zahtjeva stručno znanje i kompleksna objašnjenja, zbog čega će se pojedinci prije okrenuti laičkim objašnjenjima koja će prezentirati situaciju na jednostavan, ali i pogrešan način; (2) farmaceutska industrija na meti je kritike jer često stavlja profit ispred zdravlja konzumenta; (3) pandemije podrazumijevaju restrikcije i represije, koje ističu nepovjerenje u sustav (Ančić i Cepić, 2021: 192).

Za vrijeme pandemije COVID-19 nastale su dvije glavne teorije: teorija o bezopasnosti virusa, koja tvrdi da je koronavirus bezopasniji od gripe, te teorija o njegovom umjetnom

²Antimaskerstvo: „društveni fenomen koji ne govori samo o pukoj činjenici nenošenja maski kao činu kršenja epidemiološke mjere već i o reakciji ljudi tijekom pandemije koja obuhvaća percepciju koja umanjuje opasnost od virusa SARS-CoV-2 ili čak i negira njegovo postojanje te ujedno i procjenu ljudi kako su nametnute epide-miološke mjere opresivne (pretjerano stroge)“, prema Ančić i Cepić, 2021: 188

podrijetlu, koja smatra da je virus namjerno stvoren kao biološko oružje kako bi došlo do ekonomskog i političkog dobitka. Njihov je cilj umanjiti važnost virusa te ukazati na pretjeranost epidemioloških mjera za suzbijanje pandemije (Ančić i Cepić, 2021: 192).

Ančić i Cepić u radu analiziraju uzorak na nacionalnoj razini kako bi od njega stvorili poduzorak ispitanika koji su najskloniji zastupanju spomenutih stavova prema određenim kriterijima. Autori istražuju: (1) povezanost otpora epidemiološkim mjerama sa stupnjem obrazovanja; (2) vezu između teorija zavjere i društvenog povjerenja, koje uključuje nepovjerenje u institucije i općenito nepovjerenje; (3) povezanost protivljenja epidemiološkim mjerama i osjećaja materijalne ugroženosti; (4) povezanost političkih uvjerenja i sklonosti teorijama zavjera (Ančić i Cepić, 2021: 193-194).

Rezultati su pokazali da 87% hrvatskog društva prepoznaje opasnost od bolesti uzrokovane koronavirusom te vjeruje da posljedice mogu biti kobne, dok 13% populacije negira postojanje virusa te time i opasnost od pandemije (Ančić i Cepić, 2021: 198). Epidemioloških mjera se najviše pridržavaju pojedinci koji prepoznaju opasnost zaraze virusom SARS-CoV-2 i razlikuju se od ispitanika koji smatraju da su mjere prestroge, a mjere pretjerane te onih koji izjednačavaju opasnost koronavirusa s gripom. Pojedinci koji ne vjeruju u postojanje virusa većinom se ne pridržavaju epidemioloških mjera. Ančić i Cepić prvu skupinu ljudi kategoriziraju kao osobe koje nisu antimaskeri, dok preostale tri skupine imenuju antimaskerima (Ančić i Cepić, 2021:199).

S obzirom na spol, prema dobivenim rezultatima antimaskeri su većim dijelom muškarci (14,70%), nego žene (11%). Antimaskerski stavovi također su prisutniji kod osoba životne dobi između 30 i 39 godina (23,70%) te među onima koji žive u kućanstvu u kojem ne žive osobe starije od 65 godina (14,30%)³. Rezultati nisu pokazali statističke značajne razlike u udjelu antimaskera s obzirom na regiju iz koje dolaze. Glede obrazovanja, udio antimaskera veći je na sekundarnoj i tercijarnoj razini obrazovanja, što znači da viša razina obrazovanja znači i veću prisutnost antimaskerskih stavova (Ančić i Cepić, 2021: 200)⁴.

S obzirom na egzistencijalne uvjete, uključujući klasnu strukturu, radni status, prihode, rad u javnom ili privatnom sektoru te indikatore koji ukazuju na promjene uzrokovane

³ Vidi *Tablica 1. Neke sociodemografske karakteristike antimaskera* u Ančić i Cepić, 2021: 200.

⁴ Vidi *Tablica 2.* u Ančić i Cepić, 2021: 200.

pandemijom poput gubitka posla ili smanjenja prihoda, udio antimaskera najzastupljeniji je unutar radničke klase (25%) i radno aktivnog dijela populacije (18,4% zaposlenih, 20,4% nezaposlenih). Antimaskeri su također gotovo dvostruko prisutniji u privatnom (22,2%) nego u javnom (12,2%) sektoru (Ančić i Cepić, 2021: 201-202)⁵.

Što se tiče društvenog povjerenja u kontekstu pandemije koronavirusa, antimaskeri pokazuju veće nepovjerenje prema društvenim institucijama i sektorima koji su relevantni za nošenje s pandemijom, dok najveće nepovjerenje gaje prema medijima, Vladi Republike Hrvatske te prema Nacionalnom stožeru civilne zaštite⁶. Rezultati su također potvrdili postojanje povezanosti između stranačkih preferencija i sklonosti antimaskerstvu te pokazali da su antimaskeri zastupljeniji među biračima stranaka krajnje desnice, poput Mosta i Domovinskog pokreta (25,3%). Istraživače je iznenadila zastupljenost antimaskera među biračima stranaka lijevog centra od čak 26,5% jer se taj rezultat ne uklapa u očekivane podatke iz literature⁷ (Ančić i Cepić, 2021: 203).

S obzirom na dobivene rezultate, Ančić i Cepić zaključuju:

„[...] iako je antimaskerska reakcija, kao pandemijski društveni refleks [...] prisutna u hrvatskom društvu, ona je manjinska društvena pojava. Iako se može steći dojam da je široko prisutna tijekom pandemije, podaci pokazuju kako se radi o marginalnoj pojavnosti, koja se međutim ne smije u pandemijskim uvjetima zanemarivati jer može imati negativne posljedice po zdravlje stanovništva“, prema Ančić i Cepić, 2021: 209.

⁵ Vidi *Tablica 3. Indikatori egzistencijalnih uvjeta i antimaskerstvo* u Ančić i Cepić, 2021: 201.

⁶ Vidi *Tablica 4. Institucionalno povjerenje i antimaskerstvo* u Ančić i Cepić, 2021: 202.

⁷ Vidi *Grafikon 3. Stranačke preferencije antimaskera* u Ančić i Cepić, 2021: 203.

4. Sinteza rezultata i teorije

U slučaju pandemije, cijeli se svijet morao prilagoditi na novi oblik života. Cjelokupna populacija morala se ponovno naučiti živjeti u društvu, obuzdati svoje potrebe za življenjem života na koji je naučila te se prilagoditi na „novu normalnost“. Preventivne mjere za sprječavanje širenja virusa postepeno su se integrirale u naša pravila ponašanja.

Erving Goffman (1967: 69) govori o vrsti izbjegavanja zbog vlastite zaštite koja je slična izbjegavanju iz poštovanja. Naime, pojedinac može izbjegavati objekt kako ga ne bi zagadio ili uprljao, na isti način na koji može izbjegavati objekt jer ne želi da ga objekt zagadi ili uprlja. Takvo je i socijalno distanciranje – osobi neupoznatoj s držanjem fizičkog razmaka takvo ponašanje ljudi može djelovati kao distanciranje iz poštovanja prema tuđem osobnom prostoru i osjećaju ugone. Čak i sama Goffmanova definicija izbjegavanja zbog vlastite zaštite odgovara mjerama socijalne distance – pojedinac ne želi zaraziti druge u istoj mjeri u kojoj ne želi da drugi zaraze njega.

Pandemija koronavirusa rekonstruirala je zbilju unutar pojedinaca, dok način na koji se populacija prilagodila na „novo normalno“ zrcali proces anomije. Danas, dvije godine nakon prvog slučaja zaraze virusom COVID-19, tijekom svakodnevice gotovo je neproblematičan, a osjećaj patnje nestao je jer pojedinci više nisu u stanju deregulacije.

„Budimo odgovorni, ostanimo doma“, „Misli na druge – cijepi se“, slogani su borbe protiv koronavirusa koji usklađuju svijest pojedinca s kolektivnom. Takve poruke povezuju pojedinca i društvo na način da ih podsjećaju da se nalaze u jednakim uvjetima, što dovodi do solidarnosti koja proizlazi iz sličnosti.

Kao što je već rečeno, ono što solidarnost drži poput ljepila su interakcijski rituali.

Fizička prisutnost ključan je sastojak interakcijskog rituala jer osjećanjem tjelesne energije drugih dolazi do stvaranja emocionalne energije, koja dovodi do solidarnosti. Uvedena mjera socijalnog distanciranja otežava uspješnu izvedbu interakcijskog rituala, no ljudi uspijevaju naći prepreku tom izazovu. Govorim o interakcijskom ritualu pljeskanja na prozorima i balkonima za podizanje morala u doba pandemije. Ritual ima sve sastojke: fizičku prisutnost (iz udobnosti i sigurnosti vlastitog doma), zajednički fokus pažnje i dijeljeno raspoloženje. Po završetku rituala pojedinci su se osjećali osnaženo i samouvjereno, kolektivno su se poistovjetili jedni s drugima jer su se svi tada nalazili u

jednako nejasnim i nepredvidljivim uvjetima. Rituali pljeskanja obilježili su razdoblje pandemije u Republici Hrvatskoj te su se jedno neodređeno vrijeme ponavljali svake nedjelje u podne.

Okupljanja oko Jaruna, Džamije ili zagrebačkog HNK lanci su interakcijskih rituala. Imaju sve sastojke: fizičku prisutnost gomile ljudi, dijeljeno emocionalno iskustvo i zajednički fokus pažnje – zabavu. Ritualom se rodila solidarnost mladih, ali i simbol otpora trenutačnom stanju u svijetu. Koliko god su bili kritizirani, koliko god ih se pokušavalo spriječiti, mladi su svojim ustrajnim okupljanjima pokazali da im zabavu ne mogu oduzeti niti mjere, niti pandemija.

Međutim, solidarnost traje koliko i uspješnost izvedbe rituala. Kako se izvedba rituala prorjeđuje, opada i solidarnost. Ritual je ujedno i mehanizam promjene. On ima snagu srušiti staru društvenu strukturu i oblikovati drugu pomoću svoje dinamike. Njegov intenzitet stvara nove simbole, što znači da se mijenja fokus pažnje i da dolaze nove promjene (Collins, 2004: 42, 43).

Frustracija zbog situacije koronavirusa je rasla te je mnogi okreću prema radnicima u zdravstvu za koje su donedavno pljeskali kako bi ih podržali. Počinje se sumnjati u znanost, u zdravstvo, jačaju teorije zavjere rastom nezadovoljstva i beznada. Ljudi ostaju bez posla ili dobivaju mizerna primanja, dok se pandemiji i dalje ne vidi kraj. Društvo se počinje raslojavati na grupacije koje autori Ančić i Cepić nazivaju antimaskerima i osobama koje nisu antimaskeri. Osjećaj solidarnosti počeo je nestajati zbog manjka fizičkog kontakta koji je potreban za njezino održavanje, ali i zajedničkog fokusa pažnje. Jedan dio populacije fokusiran je na zdravlje sebe i svojih bližnjih te podliježe uputama autoriteta, dok se drugi dio usredotočuje na uskraćivanje slobode te nezadovoljstvo Vladom i Stožerom. Razlog poslušnosti društva prema instituciji vlasti ne leži u njezinom autoritetu, već u njezinoj fizičkoj energiji prisutnoj u načinu na koji je pojedinac doživljava utemeljenoj na poštovanju (Collins, 2004: 40).

Rituali imaju raslojavajući učinak između sudionika i autsajdera, vođe rituala i njegovih sljedbenika. Ključan su mehanizam u procesima konflikta i dominacije, jer sam konflikt nije iskonsko stanje društva, već izvedenica društvene solidarnosti (Collins, 2004: 41). „Festival slobode“ interakcijski je ritual koji čini fizički prisutna, bez distance i razmaka, skupina ljudi, jasno određene granice koje odvajaju sudionike prosvjeda od ostatka

prisutne populacije, usmjeravanje pažnje na isti cilj te kolektivno nezadovoljstvo i opiranje.

Raspad solidarnosti među polariziranim članovima društva može se objasniti i pomoću supstativne racionalnosti.

Supstativna racionalnost postoji kao mogućnost čovjeka da djeluje vrijednosno-racionalno te se odnosi na skup vrijednosti različit po opsegu, sadržaju i unutarnjoj dosljednosti (Kalberg, 2014: 88). Stvar ne može biti iracionalna sama po sebi, već ona postaje iracionalna kada ju se promatra s racionalnog stajališta. Sfere života vlastite vrijednosne pretpostavke smatraju racionalnima, dok ih ostale sfere obilježavaju kao iracionalne. Takva racionalna gledišta mogu biti različita unutar istih sfera te je normalno da unutar jedne sfere postoje drugačija vrijednosna gledišta i svjetonazori (Kalberg, 2014: 89).

Različita mišljenja pojedinaca o pandemiji, cjepivu ili Stožeru civilne zaštite spadaju pod vrijednosno-racionalna djelovanja te samim time pod supstativnu racionalnost. Pojedincima koji vjeruju u stvarnost korone cijepljenje i trenutna situacija u svijetu neće se činiti iracionalnom. No, aktivne prosvjede protiv ukidanja mjera, donošenja COVID potvrda ili cijepjenja stanovništva mogu smatrati iracionalnima jer se kose s njihovim vlastitim vrijednostima i uvjerenjima. Na isti će način jedan od prosvjednika smatrati promatrača koji ne odobrava njihovo ustajanje protiv Stožera iracionalnim jer su za njega njegovi postupci opravdani i racionalni.

Zaključak

Ponašanje društva za vrijeme pandemije koronavirusa sociološki je fenomen koji se tek počinje istraživati.

Nedavno istraživanje Branka Ančića i Dražena Čepića pruža informativan uvid u stanje hrvatskog društva za vrijeme pandemije COVID-19. Autori korištenjem teorije i empirije analiziraju dio hrvatske populacije koji imenovali antimaskerima te prikazuju statistiku iza uzroka njihovih stavova.

Ovaj rad je tek zakoračio u područje društvene solidarnosti i interakcijskih rituala koji ju opisuju te ostavlja prostora za još opširnija i detaljnija istraživanja.

U svim interakcijskim ritualima ključnu ulogu ima fizička prisutnost, makar ona bila zvuk pljeska iz obližnje zgrade, bez koje ritual ne bi bio uspješan. Ona je ključna za podizanje emocionalne energije. Granice utvrđuju tko sudjeluje u ritualu, a tko ne, što je najbolje vidljivo na primjeru prosvjeda „Festival slobode“. Sudionici su glasni, viču i zvižde te stvaraju napetost kako bi nastala emocionalna energija. Usmjeravanje pažnje na određeni objekt ili aktivnost te dijeljeno raspoloženje ili emocionalno iskustvo bitni su sastojci rituala jer pomažu pri stvaranju kolektivne svijesti.

Interakcijski rituali rezultiraju solidarnošću i pripadnošću grupi, koja za sobom dovodi i osjećaj moralnosti, odnosno osjećaj ispravnosti pripadanja grupi. Emocionalna energija koja se stvara u sudionicima budi osjećaje samouvjerenosti, snage i entuzijazma, dok simboli koji nastaju predstavljaju grupu te njezini članovi imaju osjećaj da se s njom mogu poistovjetiti.

Solidarnost za vrijeme pandemije proizlazi iz sličnost situacije u kojoj se svi nalaze, a na okupu su je držali interakcijski rituali poput pljeskanja za zdravstvene djelatnike, okupljanja mladih ispred HNK te brojni antimaskerski prosvjedi.

Literatura

- Ančić, B. i Cepić, D. (2021). „Tko su antimaskeri u Hrvatskoj? Prilog istraživanju antimaskerske reakcije tijekom pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj“. *Sociologija i prostor*, 59 (219), str. 187-218
- Berger, P. i Luckmann, T. (1992 [1966]). *Socijalna konstrukcija zbilje*. Zagreb: Naprijed
- Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*. New Jersey: Princeton University Press
- Durkheim, E. (1951 [1897]). *Samoubojstvo*. London: Routledge Classics
- Durkheim, E. (1984 [1893]). *The Division of Labour in Society*. Basingstoke: Palgrave
- Durkheim, E. (1999 [1895]). *Pravila sociološke metode*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual*. New York: Pantheon Books
- Kalberg, S. (2014). „Tipovi racionalnosti Maxa Webera: Kamen temeljac za analizu procesa racionalizacije kroz povijest“. *Amalgam*, 6-7. (6-7), str. 79-111

Sekundarna literatura

- „Cijepljenje protiv COVID-19: Najčešća pitanja i odgovori“. (2022, 3. siječnja). Hrvatski zavod za javno zdravstvo <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/cijepljenje-protiv-covid-19-bolesti-najcesca-pitanja-i-odgovori/#opcenito>
Pristupljeno 19.1.2022.
- „COVID-19 – Priopćenje prvog slučaja“. (2020, 24. ožujka). Hrvatski zavod za javno zdravstvo <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/covid-19-priopcenje-prvog-slucaja/>
Pristupljeno 15.1.2022.
- „Do sada najveći antivakcerski prosvjed u Zagrebu“. (2021, 20. studenoga) *Radio Slobodna Evropa* <https://www.slobodnaevropa.org/a/zagreb-covid19-protest-prosvjed/31571183.html> Pristupljeno 16.1.2022.
- „Dokidanje e-propusnica te dodatno napuštanje mjera od 11. svibnja“. (2020, 10. svibnja). *Koronavirus.hr* <https://www.koronavirus.hr/dokidanje-e-propusnica-te-dodatno-popustanje-mjera-od-11-svibnja/592> Pristupljeno 16.1.2022.

„FOTO Vandalizam u Splitu: Grafitima išarali putokaze za covid testiranje“. (2021, 18. studenoga). *Večernji.hr* <https://www.vecernji.hr/vijesti/foto-split-preplavljen-grafitima-o-cjepivu-nitko-nema-pravo-ubijati-druge-1540352> Pristupljeno 16.1.2022.

„Na zagrebačkoj robnoj kući novi grafit: 'Ostani zdrav, skini masku'“. (2020, 3. studenoga). *RTL.hr* <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3918648/na-zagrebackoj-robnoj-kuci-novi-grafit-ostani-zdrav-skini-masku/> Pristupljeno 16.1.2022.

„Nakon 'Ostani zdrav, skini masku', osvanuo novi korona grafit – ovog puta na Mostu slobode“. (2020, 26. studenoga). *RTL.hr* <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/korona/3933306/nakon-ostani-zdrav-skini-masku-osvanuo-novi-korona-grafit-ovog-puta-na-mostu-slobode/> Pristupljeno 16.1.2022.

„Netko je na zid KBC Osijek napisao da je covid laž. Iza tog zida troje je ljudi umrlo od korone: 'Ne znam jesu li svjesni'“. (2021, 15. prosinca). *RTL.hr* <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/4158960/netko-je-na-zid-kbc-osijek-napisao-da-je-covid-laz-iza-tog-zida-troje-je-ljudi-umrlo-od-korone-dno-dna/> Pristupljeno 16.1.2022.

„Nova normalnost“. *Pojmovnik koronavirusa*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=n> Pristupljeno 15.1.2022.

„Nove odluke Stožera civilne zaštite RH o popuštanju pandemijskih mjera“ (2022, 7. travnja). *Koronavirus.hr* <https://www.koronavirus.hr/nove-odluke-stozera-civilne-zastite-rh-o-popu%C5%A1tanju-pandemijskih-mjera/1009> Pristupljeno 4.3.2022.

„Od ponoći na snazi odluke Stožera civilne zaštite RH u svrhu sprječavanja širenja zaraze novim koronavirusom“. (2020, 18. ožujka). MUP Ravnateljstvo civilne zaštite <https://civilna-zastita.gov.hr/vijesti/od-ponoci-na-snazi-odluke-stozera-civilne-zastite-rh-u-svrhu-sprjecavanja-sirenja-zaraze-novim-koronavirusom/2271> Pristupljeno 15.1.2022.

„Pitanja i odgovori o bolesti uzrokovanoj novim koronavirusom“. (2021, 4. studenoga). Hrvatski zavod za javno zdravstvo <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/pitanja-i-odgovori-o-bolesti-uzrokovanoj-novim-koronavirusom/> Pristupljeno 15.1.2022.

„Socijalna distanca“. *Pojmovnik koronavirusa*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=s> Pristupljeno 18.1.2022.

Bryner, J. (2020, 14. ožujka). „1st known case of coronavirus traced back to November in China“. *Live Science* <https://www.livescience.com/first-case-coronavirus-found.html> Pristupljeno 15.1.2022.

Bryson Taylor, D. (2021, 17. ožujka). „A Timeline of the Coronavirus Pandemic“. *The New York Times* <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html> Pristupljeno 15.1.2022.

Patković, N. (2021, 17. prosinca). „Nakon KBC-a, natpisi protiv cijepljenja i korona mjera osvanuli i na zgradi Doma zdravlja u Osijeku“. *Jutarnji.hr* <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nakon-kbc-a-natpisi-protiv-cijepljenja-i-korona-mjera-osvanuli-i-na-zgradi-doma-zdravlja-u-osijeku-15134434> Pristupljeno 16.1.2022.

Zrinjski, I. (2020, 5. rujna). „Na anti-korona prosvjed u Zagrebu stigli Hasanbegović, Bujanec i Krišto, Cetinski dobio ovacije“. *Jutarnji HR* <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/na-anti-korona-prosvjed-u-zagrebu-stigli-hasanbegovic-bujanec-i-kristo-cetinski-dobio-ovacije-15017311> Pristupljeno 16.1.2022.